

Jasiński, Janusz

"Die Eingliederung des
Fürstentums Ermland in den
preussischen Staat 1772",
Hans-Jürgen Karp, [w:] "Die erste
polnische Teilung 1772", hrsg. von F.
B. Kaiser und B. Stasiewski,
Köln-Wien 1974 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 127-128

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ugody między królem i opozycją. Zapewne nie nastąpiło ono bez poważnych zastrzeżeń.

Te zastrzeżenia spowodowały dość powściągliwe przyjęcie przez Zygmunta III szwedzkich sukcesów Samuela Łaskiego. Król był realistą i prawdopodobnie zdawał sobie sprawę, że w istniejącej sytuacji inna przeszkoda podzieliłoby obie jego domeny i władzę w nich uczyni iluzoryczną, o ile nie zostanie usunięta. Jak można sądzić, taką przeszkodą byłoby pomost łączący Kopenhagę, Królewiec i Brandenburgię, oraz jego odgałęzienia tak w Polsce, jak i w Szwecji. Przypuszczalnie te same zastrzeżenia spowodowały, iż dyplomatyczne „sukcesy” Samuela Łaskiego na pruskiej niwie również nie doczekały się królewskiej nagrody i pochwały. W tym świetle stryjeczny wnuk byłby nolens volens likwidatorem sprawy, w której uczestniczył jego dziad, prymas Jan Łaski.

Janusz Ekes

Hans-Jürgen Karp, *Die Eingliederung des Fürstentums Ermland in den preussischen Staat 1772*, w: *Die erste polnische Teilung 1772*. Herausgegeben von F. B. Kaiser und B. Stasiewski. Köln-Wien 1974, Böhlau Verlag, ss. 116–136.

W 200 rocznicę pierwszego rozbioru Polski historycy zachodni Niemcy zorganizowali w maju 1972 roku w Bonn sesję naukową, w czasie której wygłoszono następujące referaty: Gotthold Rhode, *Die polnische Adelsrepublik um die Mitte des 18. Jahrhunderts*; Hans Lemberg, *Polen zwischen Russland, Preussen und Österreich im 18. Jahrhundert*; Georg W. Strobel, *Die wirtschaftlichen und sozialen Verhältnisse in Polen am Ausgang des 18. Jahrhunderts*; Walther Hubatsch, *Die Übernahme Westpreussens und des Netzedistrikts durch Preussen im Jahre 1772*; Bernhard Stasiewski, *Zur Kirchenpolitik der Nachbarstaaten Polen — Litauens in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts* oraz Hans-Jürgen Karp, *Die Eingliederung des Fürstentums Ermland in den preussischen Staat 1772*.

Ostatni autor wykorzystał do swego artykułu dość obszerną literaturę przedmiotu, między innymi 7 pozycji polskich. Szkoda, że nie uwzględnił opublikowanego w 1972 roku, a więc dwa lata wcześniej niż ukazał się jego artykuł w druku, źródłowego artykułu Alojzego Szorca o zagrożeniu Warmii ze strony państwa pruskiego w ostatnim półwieczu przed pierwszym rozbiorem Polski¹. Karp omówił pokrótce losy Warmii od momentu powstania diecezji warmińskiej w 1243 roku, zajmując się szczegółowiej latami bezpośrednio poprzedzającymi wcielenie Warmii do Prus. Wydaje się, iż autor niepotrzebnie stara się udowodnić, że Fryderyk II jeszcze w 1771 roku nie myślał o aneksji Warmii, skoro jego długoletnia polityka konsekwentnie do tego zmierzała. Na przykład projekt zagarnięcia Warmii wysunął już w roku 1759². Wiadomo też, że nie przejmował się on opinią publiczną i dlatego nie można brać poważnie jego zdania, iż obawiał się krzyku oburzenia, które mogłoby powstać w wyniku zajęcia Warmii. Przyczyną natomiast Karp, że wbrew swoim zapowiedziom zachowania dotychczasowych praw katolików na Warmii i w

1. Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1972, nr 4, ss. 529–588.

2. W. Konopczyński, *Fryderyk Wielki a Polska*, Poznań 1947, ss. 75–76.

Prusach Zachodnich, Fryderyk II zasadę tolerancji wyznaniowej podporządkował racji stanu, zwalczając konsekwentnie katolicką szlachtę polską. Wątpliwa wydaje się także próba obrony sufragana warmińskiego, Karola von Zehmena, który działał w interesie Prus i dlatego przez historyków polskich został jednoznacznie określony zdrajcą. Niestety, jeśli Zehmen nawet rzeczywiście chciał widzieć na Warmii „lepszą gospodarkę pruską” — jak sugeruje Karp — to i ten motyw nie uwolni go od zarzutu złamania wierności wobec Rzeczypospolitej.

Sięgając w wiek XIX usiłuje autor wskazać, jak wielkim dobrodziejstwem dla Warmii były rządy biskupa Józefa von Hohenzollerna, który rzeczywiście z dużą gorliwością zabiegał o rozwój szkolnictwa w swojej diecezji. Tutaj nasuwa się przypuszczenie, że Warmia już wcześniej przeżyłaby rozkwit szkolnictwa, gdyby nie została oderwana od Rzeczypospolitej, wszakże w Polsce działała od 1773 roku Komisja Edukacji Narodowej. Zastrzega się jednak autor słusznie, że nie można obarczać odpowiedzialnością za ciemne strony życia na Warmii wyłącznie dawnej Polski, i odwrotnie, przypisywać zasługi pomyślnego rozwoju biskupstwa jedynie Prusom. Pytanie zresztą, czy rzeczywiście Warmiacy czuli się szczęśliwi w państwie pruskim. Nawiązanie do powyższego zagadnienia znajdzie czytelnik w przyczynku pt. *Sprawa pięćdziesiątej rocznicy zaboru Warmii (1822)*, opublikowanym w niniejszym numerze „Komunikatów”.

Janusz Jasiński

Andrzej Chojnowski, *Związek Mazurów w Działdowie (1935—1939)*, Przegląd Historyczny 1975, z. 2, t. 66, ss. 217—236.

Problem Mazurów działdowskich w okresie międzywojennego dwudziestolecia był już niejednokrotnie przedmiotem rozważań badaczy. Wiele uwagi poświęcił tej kwestii Wojciech Wrzesiński, pisali o niej we wspomnieniach bezpośredni świadkowie wydarzeń w Działdowie — Emilia Sukertowa-Biedarawina i Karol Małek. Andrzej Chojnowski w swoim artykule uzupełnił niektóre luki w dotychczasowych badaniach, dając nowe spojrzenie na genezę utworzenia Związku Mazurów. Jakkolwiek autor, zgodnie z założeniami i tytułem pracy, zamierzał pisać o działdowskim Związku Mazurów, trudno było działalność tej organizacji oderwać od całości sprawy mazurskiej jako kompleksowego zagadnienia w polityce II Rzeczypospolitej.

Przypominając o niedociągnięciach i błędach strony polskiej w walce a narodowe oblicze Warmii i Mazur, Chojnowski starał się jednak uwytklić wysiłki działaczy polskich i niektórych organizacji, zmierzające do udzielenia pomocy i utrzymania łączności ze środowiskiem mazurskim za kordonem, w szczególności zaś zwrócił uwagę na rolę i plany działania Oddziału II Generalnego Sztabu WP na terenie Prus Wschodnich. Na podstawie materiałów Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych przedstawił koncepcję dowództwa wojskowego utworzenia w opraciu o etnicznie polską ludność Prus ściśle zakonspirowanej organizacji o nazwie Związek Jaszczurczy oraz poddał szczegółowej analizie współpracę Oddziału II z utworzonym w 1928 roku Zrzeszeniem Rodaków z Warmii i Ziemi Malborskiej.